

VZNIK A VÝVIN SLOVENSKÉHO JAZYKA

- **Dve obdobia:**
 - o *Predspisovné obdobie*
 - o *Spisovné obdobie*

PREDSPISOVNÉ OBDOBIE

- **Praslovančina (do 8.st.)**
 - bola spoločným jazykom predkov všetkých Slovanov, mala okolo 50 hlások
 - špecifické hlásky (tvrdý jer a mäkký jer
- **Stará slovenčina (9.st.)**
 - po 5.storočí sa na území neskoršieho Nitrianskeho kniežatstva formuje praslovanský dialekt ako osobitý západoslovanský jazyk.

- **Staroslovenčina (9.st.)**

Knieža Rastislav vypravil k byzantskému cisárovi Michalovi III. posolstvo so žiadosťou o vierozvestcov. Michal III mu v roku 863 poslal bratov zo Solúna Konštantína a Metoda, ktorí zostavili prvý slovanský spisovný jazyk – STAROSLOVIENČINU.

Čo znamená trojjazyčnosť?

Prečo Knieža Rastislav žiadal vierozvestcov?

- jazyk, ktorý sa vyrovnal latinčine i gréčtine. Mal gramatickú, syntaktickú i štylistickú úroveň. Konštantín a Metod zostavili **HLAHOLIKU** – na základe malých písmen gréckej abecedy. **CYRILIKA** – na základe veľkých písmen gréckej abecedy. Cyrilika je pramatkou dnešnej azbuky.

-staroslovenčina = jazyk vytvorený na základe macedónskeho nárečia z okolia Solúna.

-špecifické hlásky: jery, nosovky, dlhá samohláska ě...

-zachovali sa názvy obcí: Štitáre, Vozokany

- **Stará slovenčina (od 10.st.)**
 - preberá prvky a vplyvy z iných jazykov (lexika – omša, pápež)
 - Aj keď sa po páde Veľkej Moravy nestala úradným a liturgickým jazykom v uhorskom štáte, ale sa stala na dlhé stáročia stmelujúcim elementom slovenského etnika.

- **Latinčina na území Slovenska (11.-18.st.)**

Bola jazykom vzdelancov celej Európy, a preto sa stala v čase formovania Uhorského kráľovstva, ktorého obyvatelia hovorili viacerými jazykmi, úradným, liturgickým jazykom. Slovenčina sa používala napr. pri náboženských rituáloch, človek musel vedieť, čo hovorí-sľubuje.

- **Čeština na území Slovenska (14.-19.st.)**
 - česko-slovenské kontakty sa umocnili po založení univerzity v Prahe v roku 1348.
 - český jazyk ako úradný bol prijateľnejší latinský jazyk.
 - vzniká **slovakizovaná čeština – Biblická čeština (Kralická Biblia)**

- Kultúrna slovenčina (16.-17.st.)

-Popri latinčine a češtine v administratíve a cirkvi.

-Kultúrna západoslovenčina – bez celospoločenskej platnosti.

-Potreba jazyka: kamaludulský mníši (Červený Kláštor)

-**Jožef Ignác Bajza** – sám si zvolil jazykovú normu domáceho jazyka pri písaní literárnych diel.

— Narodil sa v Predmieri v rodine zámožných gazdov. Vyštudoval teológiu.

Pôsobil ako kňaz v Dolnom Dubovom a v Bratislave v Dóme svätého

Martina, kde je aj pochovaný. Navrhol používať jednotnú slovenskú

národnú reč, reč „Uhroslovákov“. Veľmi sa nelíšila od Čechoslovákov. Mal

ostré spory s Fándlym a napísal proti nemu útočný pamflet Anti-Fándly.

- Tvorca prvého slovenského románu – **RENÉ MLÁDENCA PRÍHODI**

A SKUSENOSTI

- skladá sa z dvoch dielov:

Prvý diel: je sentimentálny román s didaktickým zameraním

Druhý diel: súbor epizód zo slovenského života

SPISOVNÉ OBDOBIE

- Bernolákovské obdobie (koniec 18.st. a začiatok 19.st.)

- snaha o uzákonenie slovenčiny za spisovný jazyk Slovákov

- starostlivosť o povznesenie slovenského ľudu vydávaním

ľudovýchovných diel a časopisov

- podpora reforiem osvietených panovníkov

-**Slovenské učené tovarišstvo** : 1792 – spolok založený katolíckymi

vzdelancami s cieľom vydávať a šíriť knihy v bernolákovčine, ktoré

mali mravne a hospodársky pozdvihnúť slovenskú pospolitosť.

Riaditeľ = Bernolák, tajomník a pokladník = Fándly

Anton Bernolák 1762 – 1813

rodák zo Slanice na Orave, vyštudoval teológiu v Trnave, vo Viedni a v Bratislave. Pôsobil ako tajomník arcibiskupa v TT, neskôr až do svojej smrti ako dekan a správca hlavnej mestskej školy v Nových Zámkoch, kde je pochovaný.

- kodifikoval **spisovnú slovenčinu** na základe jazyka vzdelancov v okolí Trnavy, r.1787

Diela: *Jazykovedno-kritická rozprava o slovenských písmenách (s prílohou Orthographia, Slovenská gramatika)*

Slowár Slowenský, Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherský

ZNAKY BERNOLÁKOVČINY:

- **fonetický pravopis**: píše sa iba i, í (y, ý nie je) - pravidlo „Píš, ako počuješ.“,
- **použil aj stredoslovenské prvky** (ide najmä o d', t', ň, l'),
- každé **podstatné meno** sa píše s **veľkým písmenom** (*Woda, Zima*),
- mäkkosť **d', t', ň, l'** sa vždy označuje (*Knižki, rozličních*),

- hláska **j** sa **píše ako g** (*gazik*),
- dvojité **w** sa **píše ako v**,
- neexistujú dvojhlásky (*posilagú, Rečám*),
- predložky **s** a **z** sa **píšu podľa** výslovnosti (*s Kaplnki, z Adamom*),
- **zavádza sa** spoluhlásková skupina **šč** (*ešče, púščať*)

Bernolákov spisovný jazyk šírili:

- Juraj Fándly- Dúverná Zmlúva medzi Mníchom a Diablom (štýl populárno-vedecký)
- Ján Hollý- eposy z dejín Slovákov, Selanky (štýl literárno-umelecký).

UKÁŽKY BERNOLÁKOVČINY:

Milí Slowáci! chceli mať, w budúcich Stoletách nášého Národu chwál'itebné, a pamatliwé Méno, pre toto, a pre Sláwu geho, eščš wás gednúc laskawe, srdečne napominám: podľa možného Spúsobu dopomahag'e k Tlačení našínskich Kních; gako gá wám s túto mogú Práci, a Radú dobre pragem, tak wi z wašého Srdca mogému zdrawí...

J. Fándly – Piľní domagší a polní Hospodár (úryvok)

- Štúrovské obdobie (polovica 19.st.)

Národný program štúrovcov nastolil otázky spisovného jazyka. V júli, v roku na fare v sa stretli tri významné osobnosti: a dohodli sa na uzákonení spisovného jazyka. Základom sa stal jazyk z okolia....., čiže tzv. nárečie a jazyk spočíval na princípe (píš ako počuješ).

Národné a politické centrum na Slovensku: mesto

24. Apríla 1836 sa uskutočnila vychádzka na Devín na znamenie vernosti vlasti, účastníci prijali symbolické slovanské mená (Ľudovít VELISLAV Štúr, Jozef MILOSLAV Hurban).

V roku 1843 bol Ľudovít Štúr odvolaný z Katedry reči a literatúry československej pre vlasteneckú činnosť.

Jeho najhorlivejší prívrženci demonštratívne odišli z Bratislavy do Levoče. Janko Matúška napísal báseň, ktorá sa stala našou hymnou

ĽUDOVÍT ŠTÚR (*1815 , + 1856)

Narodil sa v Uhrovci v rodine učiteľa, kde získal základné vzdelanie. Študoval na nemeckom gymnáziu v Rábe, na evanjelickom lýceu v Bratislave. Študoval na univerzite v Halle. Bol redaktorom a vydavateľom Slovenských národných novín v BA. V septembri 1848 sa vo Viedni utvorila Slovenská národná rada na čele so Štúrom, Hurbanom a Hodžom, ktorá organizovala povstanie proti uhorskej vláde. Povstanie bolo ministerským predsedom Bachom potlačené a demokratické slobody zrušené. Od roku 1851 žil pod policajným dozorom v Modre. Na následky pri poľovačke zomrel. Je pochovaný v Modre. Bol politik, jazykovedec, básnik, filozof, historik, publicista, redaktor.

Tvorba:

Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí: odôvodnil potrebu uzákonenia spisovnej slovenčiny.

Náuka reči slovenskej: je to gramatika nového jazyka, poznatky z hláskoslovia, morfológie, pravopisu a skladby.

Žiadosti slovenského národa: žiadal uplatnenie slovenčiny na školách a úradoch, žiadal autonómiu Slovenska v rámci Uhorska.

Dumky večerní: zaznieva romantický smútok vychádzajúci z rozporu medzi snom a skutočnosťou.

Smlúva Slováku: vyjadruje lásku k domovu a k Slovákom.

O národných písniach a povestech plemen slovanských: dôraz na ľudovú slovesnosť, z ktorej pramení láska a obetavosť za vlastný národ.

ZNAKY ŠTÚROVČINY:

- grafémy pre dvojhlásky: ja, ju, uo
- nekodifikoval hlásky: ľ, ä, ô, y
- hláska i sa zapisovala len grafémou i (nie y)

Ukážky:

B.

Nauka reči Slovenskej

Vistavená od Ludevíta Štúra v Prešporoku 1846

[...]

• V našej reči ňjet žjadneho „y“.

• ... tu i tam v daktorích kútach Slovenska užívajú ä, v ktorom „i“ a „a“ t. j. „ia“ do jedného hlasu eekavjeho sa sľeká, na pr. mäso, ribä, husä atď, toto ale ako pokútno a krem toho hinúce do reči, našej spisovnej ňenáleží.

• Mekkuo „l“ len u daktorích a málo Slovakou je v običaji, a už aj tam pomalí zakapáva, odkjal ako aj preto, že je zvuk pre svoju veľkú rozľeklosť ňeprijemní a deťínski, v čistej Slovenčine lepšie, keď sa viňehá.

• ňezabudňime ňikdi aňi na vďačnosť, ktorú sme pracovitjemu a umnjemu Českjemu kmenu povinní; on nás v hľivěni našom opatrúvau a nás k životu viššjemu svojimi duchovnými plodami pripravúvau, preto vďačnosť naša nach vďdi ostaňe k ňemu svježa a vrúcna v srdcach našich.

• Ostatňje chibi, keď čjarka chibi alebo je zbitočná, si každí sám lahko napravi.

C.

Bojovníci! pozrite na túto otvorenú dolinu, tá nás vedje k cjelu nášmu. Za timi vrškami, tam leží Slovensko, rodina naša, národ ubjedení, utlačení, od tisíc-rokou všetkej samostatnosti pozbavení, národ povrhel; a teraz v najnovějších časoch jeho zotročitelja prišli k úplnej moci a vláde, tí teraz budú úplne nad ním panúvať a ho podľa ľubosti zdjerať a života pozbavúvať. Ale ešte ňevihnuv náš duch národňi. Pozbavili nás všetkjeho ňeprijatelja naši, lež túto vuolu ňik odobrať ňemuože, a táto vuola nás vedje so zbrojou v ruke za tje vrški k národu nášmu.

Štúrova reč pred slovenskými dobrovoľníkmi (september 1848)

Michal Miloslav Hodža a Martin Hattala

- po kritike Štúrovho spisovného jazyka (najmä Hodža) ako zástanca jednoty slovanstva požadoval, aby slovenčina mala také hlásky, aké sa vyskytujú aj v iných slovanských jazykoch (ľ, ä, ě) došlo po dohode v Bratislave v roku **1851** k jeho reforme.

Hattala – Krátka mluvnica slovenská – začalo sa rozlišovať i/y, prestala sa označovať mäkkosť na hláskach e,i (etymologický princíp pravopisu).

- Matičné a martinské obdobie (1863 – 1875 a koniec 19.stor.)

V Turčianskom Svätom Martine bolo sídlo **Malice slovenskej**.

Martinský úzus sa stal základom pre kodifikáciu syntaxe spisovnej slovenčiny.

Samuel Czambel – Rukoväť spisovnej reči slovenskej – príručka, ktorá ustálila jazykovú normu najmä v oblasti skloňovania.

-príručka založená na stredoslovenskom nárečí, v ktorých korigoval nedôslednosti hodžovsko-hattalovskej kodifikácie a prispel k upevnieniu spisovnej normy slovenského jazyka.

- **Medzivojnové obdobie (1918 – 1945)**
 - vznik ČSR – slovenčina sa stala štátnym, úradným a vyučovacím jazykom (po období maďarizácie).
 - podpora z Čiech (Slováci nemali vlastnú inteligenciu – vzdelaných ľudí).
 - v 20. rokoch snaha o československý jazyk (čechoslovakizmus) (Beneš, Masaryk)
 - **Pravidlá slovenského pravopisu** (V. Vážny) – rôzne české prvky
 - Reakciou na pravidlá bol časopis **Slovenská reč** v KE – očistenie od bohemizmov.

- **Povojnové obdobie (1945 – 1989)**
 - pravopisná reforma v r. 1953
 - akademické vydanie **Morfológia slovenského jazyka**
 - rozvoj **Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra**
 - renomovaní jazykovedci a slovakisti

- **Súčasnité obdobie (od 1989)**
 - 1991 – Pravidlá slovenského pravopisu
 - písanie veľkých písmen (Ulica Osloboditeľov)
 - náboženské názvy (Boh Duch Svätý)
 - čiarky (Ideš alebo nejdeš?)
 - výnimky rytmického krátenia
 - 1995 – Pravidlá slovenského pravopisu
 - 2003 – Krátky slovník slovenského jazyka
 - 2004 – slovenčina sa stáva rokovacím jazykom inštuáciách EÚ
 - 2006 – Slovník súčasného slovenského jazyka: dvojtvary – mliekár/mliekar
 - 2009 – novela zákona o štátnom jazyku

Jazyková kultúra

- vypracovanosť teórie o jazyku, prístupnosť a zrozumiteľnosť diel
- jazyková úroveň používateľov uvedomenia
- cieľavedomá starostlivosť používateľov o úroveň jazyka
- jazyková úroveň praxe
- jazyková výchova (školy, masmédiá)
- jazyk krásnej literatúry

(zdroj: učebnica SJ 4.roč.)